

Bölümlerden ayrı olarak yazar, kitabının sonunda İbn Sina'nın Latince tercümeleri ve Poitiersli Peter'in çalışmaları hakkında iki metin ile Collège des Dix-Huit'nin kuruluşuna dair Latince bir belgeden müteşekkil üç eke yer veriyor. Kaynakçası olan kitabın rahatlıkla kullanılabilmesi için ayrıca bir dizini de mevcut. Kavramlar hususunda görece zayıf olduğu düşünülebilirse de dizinin özel ve yer isimleri ile berkitilmiş olduğu görülüyor.

Murat Çelik

Bruno Andreşoiu, Cristian Brăcăcescu-Mihai Maxim,

Geamii: Minarete pe cerul Dobrogei – Minarets in a Dobrogea sky,

İngilizceye çev. Smaranda Nicolau; Bükreş: Igloo Yayınları, 2012, 199 s., ISBN 606-8026-18-3

Kitabın editörlüğünü yapan ve önsöz yazan Bruno Andreşoiu'nun belirttiği üzere Dobrucalıların hayatının vazgeçilmez ve tabii bir parçasıdır şehir ve köylerdeki minareler. Romanya'nın Dobruca bölgesindeki yedi yüzyılı aşkın süredir mevcut Müslüman varlığının en görünür izlerini simgeler bu mabetler. En son 2011 yılında yapılan nüfus sayımında bölgedeki Türk-Tatar nüfusunun ulaştığı rakamlara bakıldığında Romanya hükümetinin ve halkının İslâm dinine ve Müslümanlara karşı takındığı olumlu tavırla birleştirebiliriz bu kitabın basım serüvenini. Editörlüğünü Andreşoiu'nun yaptığı kitabın metinlerini Romanya'daki ünlü Osmanlı tarihçisi Prof. Dr. Mihai Maxim ve Cristian Brăcăcescu hazırlamış. Rumence metinlerin İngilizce'ye tercümesi Smaranda Nicolau tarafından yapılmış, kitapta yer alan otuz iki camii ve üç Müslüman mezarlığının resimlerini profesyonel fotoğrafçı Şerban Bonciocat çekmiş. Cătălin Artenie tarafından grafik tasarımı yapılan kitabın 2013 yılında Romanya'da basılan kitaplar arasında en iyi görsel yayın ödülünü aldığını da ekleyelim.

199 sayfalık kitap albüm şeklinde tasarlanmış ve iki dilli olarak yayımlanmıştır. Bir sütuna Rumence hemen karşısında da İngilizce tercümenin yer aldığı kitabın sadece Rumen okur kitlesine hitap etmesinin önüne geçilmiş bu sayede. Kitabın içeriğine kısaca göz attığımızda ise sıradan bir fotoğraf albümünün ötesinde doyurucu metinleri ve bilgileri içeren bir eserle karşı karşıya olduğumuz anlaşılıyor. Editörün kendi hayatı ve çocukluğundan örneklerle hazırladığı

önsözün başlığı Romanya'nın Camileri (Geamii din România=The Mosques of Romania). Köstence'nin Ovid meydanının hemen yanı başında Romanya Kralı I. Carol'un Köstence'deki Müslüman cemaatinin kullanımı için yaptırmış olduğu ve 1913 yılında ibadete açılan Kral Camii'nin minaresiyle katedralin kulesi arasındaki yakınlığın kendi çocukluğunda ne gibi izler bıraktığını anlatan Andreşoiu, icra ettiği kitap yayımı ve editörlüğü mesleği esnasında Romanya'daki camii sayısının çokluğuna karşın bu mabetleri konu edinen müstakil bir kitabın olmadığını fark etmiştir. Igloo yayınevinden çıkmakta olan iglooheritage (igloomiras) serisinden camilere hasredilmiş bir kitabın çıkarılmasının uygun olacağına karar vererek elimizdeki kitabı yayımlamaya karar vermişlerdir. Rumen milli mirasının alışılmadık unsurlarını konu edinen bir seri olduğu yine editörün ifadeleri arasındadır.

Daha yeni camileri, çeşme ve tüm mezarlıkları kitaba dahil edemediklerinden bahseden Andreşoiu, gelecekte kitabın bu eksikliğini tamamlayacak bir çalışmaya zaman ve imkan bulabilmeyi ümit etmektedir. Önsözün ardından Prof. Dr. Mihai Maxim tarafından kaleme alınan Dobruca'daki Müslüman Cemaati (Comunitate Musulmana din Dobrogea = The Muslim Community in Dobrogea) başlıklı bölüm gelmektedir. Bükreş Üniversitesi, "Dimitrie Cantemir" Türk Araştırmaları Merkezi Müdürü olan Maxim, Romanya'nın en doğusunda yüzyıllar boyunca hayatini sürdüren Müslüman-Türk varlığını tarihsel verilere dayanarak ortaya sermiştir. 13. yüzyıla kadar giden bu mevcudiyetin başlangıcında Sarı Saltuk Baba'nın önderliği baş gösterir. Sarı Saltuk'un öncülüğünü yaptığı bölgenin İslâmlaşması sürecinde, Selçuklu Sultanı Keykavus önderliğinde bir grubun Bizans İmparatoru VIII. Michael'e sığınması ve imparatorun Keykavus'a Dobruca bölgesini hediye etmesi sonucu 10-12 bin civarında Selçuklu Türkü'nün bu bölgeye göçü vuku bulmuştur. 5. yüzyıldan beri Hunlar, Avarlar, Bulgarlar, Peçenekler ve Kumanların istilasına uğramış olan Dobruca bölgesinin 13. yüzyılda Selçuklu Türkleri'nin göçü ve Sarı Saltuk Baba'nın önderliğinde İslâmlaşmasıyla beraber, Sarı Saltuk figürünün Babadağ'dan Arnavutluk'taki Kruja (Akçahisar) ve Polonya'daki Gdansk şehirlerine kadar etki alanına oluşmuş bir mistik önder haline dönüşmesini de beraberinde getirmiştir. Sultan II. Bayezid'in 1484 yılında Kiliya'yı fethi sırasında Babadağ'a bir türbe ve mezar inşa ettirmiştir. Zaman içerisinde Babadağ bölgedeki Türk-Müslüman cemaati için manevî-dinî merkez haline dönüşmüştür.

Mihai Maxim bu bölümde Dobruca bölgesinin geçirmiş olduğu idari değişikliklere de değinmektedir. 1420 yılında Osmanlıların Eflak bölgesini ele geçirmelerine müteakiben, dört yüzyılı aşkın bir süre 1878 yılındaki Berlin Antlaşmasına kadar doğrudan Osmanlı hakimiyetinde kalacak olan Dobruca bölgesinin

kontrolü aynı zamanda başkent İstanbul'u Boğdan ve Polonya'ya bağlayan ana yolun da kontrol altına alınması anlamına gelmekteydi. Dobruca'nın bu stratejik öneminden ötürü Osmanlıların birçok seferler Anadolu'dan yürükleri getirip bu bölgede iskan ettikleri ifade ediliyor Maxim tarafından. Bölgedeki Müslüman nüfusun unsurlarından olan Anadolu'dan gelen Türkler, Müslüman(laşan) çingeneler ve Tatarların haricinde, gayrimüslim nüfusun da İslâm'ı kabul ettiği durumların varlığı muhakkaktı.

İdari bakımdan Silistre sancakbeyliğine bağlı olan Dobruca, sanıldığına aksine Paşalık değil de kaza idi. 1594 yılından sonra beylerbeyliği statüsüne yükseltilen Silistre'nin beylerbeyi, Silistre, Babadağ ve Özü de konaklardı. Sultan II. Osman ve IV. Mehmed'in Lehistan seferleri sırasında ordularıyla dinlendikleri Babadağ'da dini hayatın Sarı Saltuk Baba Türbesi etrafında şekillendiği bir Müslüman Semineri (medrese) bulunmaktaydı. 1879 yılında Kuzey Dobruca ile Romanya'nın birleşmesinin hemen ardından bölgeyi gezen A. Ubcini, 134.662 Müslüman ve 87.900 Hıristiyan'ın yaşadığını bildirir. Müslüman nüfusun daha çok Tulça, İsakça, Kiliya, Sulina, Maçın, Mahmudiye, Babadağ, Köstence, Hırşova ve Mecidiye'de yaşadığını da ekler. 1930 yılında yapılan nüfus sayımı ise 154.772 Oğuz Türkü ile 22.141 Kırım kökenli Tatar Türkü'nün varlığını bildirir. Zaman içerisinde Romanya'daki Türk-Tatar nüfusunun eridiğini en son 2011 yılında yapılan nüfus sayımındaki 28.226 Türk ve 20.464 Tatar nüfusundan çıkarabiliriz.¹ Dobruca'daki Türk-Tatar Müslüman varlığının 20. yüzyıldaki serüvenini de ele alan Mihai Maxim, 1921'deki Tarım Reformu'nun sonuçlarından ve 1936 yılında göçü konu edinen Türk-Rumen Hükümetleri Antlaşması'nın nüfusun 'erimesine' dolaylı ve doğrudan etkilerinden bahsetmiştir. Komünist dönemdeki sıkıntılarının ve Çavuşesku sonrası dönemde tüm azınlıklarla birlikte Türk-Tatar toplumunun seçme, temsil ve eğitim alanında kazanmış olduğu kimi haklara değinen yazar, Dobruca'nın Müslüman nüfusunun yarıdan aza düştüğünü lakin son yıllarda ufak bir artışın gözlemlendiğini belirterek bölümü sona erdirir.

Sonraki bölümde, Dobruca ve Camileri (Dobrogea, cu Geamiile Ei = Dobrogea and Its Mosques) başlığıyla albümün konusu olan eserler kısmına ulaşıyoruz. Cristian Brăcăcescu'nun kaleme aldığı iki sayfalık giriş yazısında genel olarak camiler ve Dobruca camilerinden bahsedilmektedir. Yazar on yedi ve on sekizinci yüzyıllardaki

1 Nüfus sayımı sonuçları http://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2012/02/Comunicat_DATE_PROVIZORII_RPL_2011.pdf dokümanından edinilmiştir. Erişim: 20.12.2013

camii sayısının tahmin edilmesi zor olsa da 1900 yılında bölgede iki yüz otuz sekiz camiiinin bulunduğunu, bugün ise bu sayının yetmiş yedi olduğunu bildirmektedir. Padişahların ismini taşıyan camilerin varlığının bu bölgeye yöneticilerin verdiği önemin göstergesi olduğunu ifade eden Brăcăcescu, kübik bir binaya eklenen silindirik bir yapıyla cami mimarisinin tamamlandığını ve bu ikilinin beş yüzyıldan beri bölgedeki farklı etnik, dini ve milli unsurları barındıran iklimin vazgeçilmez bir unsuru olduğunu bildirir. Dobruca'daki camilerin haritasına da yer veren bölümde tarihi camilere işaret edilmiş ve bu camilerden albümde yer alanlar gösterilmiştir.

Eserde yer verilen otuz iki cami tarihi eser ve tarihi eser olmayanlar şeklinde tasnif edilmiş iken, albümde geçen tarihi eser olan cami sayısının on bir olduğu görülüyor: Köstence'deki Kral (1913) ve Hünkar (1868) Camileri, Babadağ'daki Gazi Ali Paşa Cami (1618), Mangalya'daki Esmahan Sultan (1579), Hırşova'daki Mahmud (1812), Tulça'da Aziziye (1863), Cernavoda (Boğazköy) Hünkar (1756), Maçin Mestan Ağa (1859), İshakça Mahmud Yazıcı (1771), Mecidiye Abdülmecid (1861) ve Hamzaça'da Cuma (1850) Camilerinin bu sınıfta yer aldığı görülüyor. Mihai Maxim'in her bir tarihi cami ve o şehirdeki Müslüman Osmanlı hakimiyetine dair verdiği doyurucu bilgilerin profesyonel fotoğraflarla birleşmesi albümü hem görsel bir şölen hem de önemli bir bilgi hazinesi konumuna sokmuştur.

Tarihi camilere ayrılmış olan bölümün ardından diğer camilere geçmeden Dobruca'nın peysajına ayrılmış üç sayfa ile kırsal alanda ve küçük yerleşim yerlerindeki camiler ele alınmıştır. Bu bölümde ele alınan camilerin yer aldığı köy ve kasabaların isimleri ve camilerin inşa tarihleri şu şekildedir:

Tuzla Camii (1870), Tekirgöl (1934-36), Faurei [Kalaycı] (1854), Anadolchioi [Anadolköy] (1870), Cobadin (1934)², Abrud (1914), Albești [Akbaş] (1865)³, Bre-

2 Cobadin, Romanya'daki yeniden isimlendirme hareketleri esnasında Rumence isim verilmemiş az sayıdaki yerleşim yerlerinden biridir. Maxim 1930'lu yıllarda dört camiiinin varlığının bilindiği Cobadin'de albümde yer alan camiiinin 1934 yılında inşa edilmesinin ardından yıkılıp imha edildiğini ifade etmektedir. (s. 154)

3 Mayıs 2012 tarihinde Köstence'de yaşayan yazar Güner Akmola ile Akbaş köyüne yaptığımız ziyaretimiz esnasında albümde yer alan camiyi görme ve ziyaret etme imkanıımız olmuştu. Güner Akmola'nın da köyü olan Akbaş, günümüzdeki Rumen-Bulgar sınırı boyunca sıralanan nüfusu daha çok Tatar göçmenlerden oluşan köylerdendir. Bu köylerdeki Tatar nüfusun azalması ve çoğu köyde hiç kalmaması, yerleşim yerlerindeki Müslüman varlığının yok olmasını beraberinde getirmiş ve söz konusu bölgedeki camii, çeşme ve mezarlık gibi tarihsel mirasın bakımsızlığa terk edilmesini ve belirli bir süre sonunda yıkılmasını beraberinde getirmiştir. Akbaş'taki camii hala ayakta duran, çatısı yıkılmaya yüz tutmuş bir yapıdır. Kısa süre içerisinde yapılacak ufak yollu

beni (1871), Castelu [Borlak] (1870), Ciocărlia [Büyük Bülbül] (1879), Ciocărlia de Sus [Küçük Bülbül] (1872), Ciucurova [Çukurova] (1922), Cotu Vaii [Kırağı] (1880), Dulceşti [Küçük Tatlıca] (1891), Gradina (1860), Hagieni [Hacılar] (1856), Movilita [Musurat] 1870, Nisipari [Karatay] 1860, Poarta Alba [Akça Kapı] (1877), Valu lui Traian [Hasançay] (1905).

Yukarıda bahsi geçen camilerin dışında var olan camiler ve bölgede günümüz sayımlarına göre yaşayan 70 – 80 bin Türk – Tatar Müslüman varlığı ile Romanya'daki Türk-İslâm varlığının son izleridir. Bu bağlamda bu yazıda tanıtmaya çalıştığımız ve Rumenler tarafından hazırlanmış olan Camiler kitabı, bu izlerin kaybolmasını önleme noktasında önemli bir çabadır. Rumen yayınevi tarafından başlatılmış olan bu çabanın, ülkemizden tarihçi, kültür adamları ve yayıncılarla desteklenerek teknik nedenlerden ötürü albümde kendine yer bulamamış diğer eserleri de fotoğraflamak, tarihi geçmişini araştırıp bilim dünyasının dikkatine sunmak ve bunları yayımlayarak bilgi dolaşımına sokmak kanımızca çok önemlidir. Ayrıca albümde yer almış Dobruca camilerinin çoğunun ve kendine yer bulamamış cami, mezarlık ve çeşme gibi kültürel mirasa dair yapıların neredeyse tamamının ciddi restorasyona ihtiyaçları olduğunu bildirmemiz gereklidir. Ülkemizde yurt dışındaki kültürel mirasımıza sahip çıkma noktasında ciddi çabalar gösteren TİKA, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumlarımızın Romanya'daki ecdat yadigarı eserlerimizle ivedi ve acil olarak ilgilenmelerinin ehemmiyetine dikkat çekmek isteriz.

Haşim Koç

Bruce P. Lenman (ed.),

Military Engineers and the Development of the Early-Modern European State,

Dundee: Dundee University Press, 2013, 362 pp., ISBN: 978-184-586-120-9

Recently, there has been an abundance of thematic compilations on a range of historical topics. International publishing houses encourage such projects for various reasons: (1) they make studies by many scholars accessible worldwide in

bir restorasyon ile kurtarılması mümkündür. Burada dostumuz kıymetli yazar Güner Akmola'yı Köstence'deki görevimiz sırasında bize göstermiş olduğu konukseverlikten ötürü şükranla anmadan geçemeyeceğim.